

ความเป็นมาของปัญหา

"บรรดาผู้ที่ชอบอ่านบทกลอนไทย คุณเหมือนจะเห็นพ้องกันโดยมากกว่า สุนทรภู่เป็นกวีที่วิเศษสุดคนหนึ่ง และถ้าจะลองให้เลือกกวีไทยบรรดาที่มีชื่อเสียงปรากฏมาในพงศาวดาร คัดเอาแต่กวีวิเศษสุดเพียง ๕ คน ใคร ๆ ก็เห็นจะเอาชื่อสุนทรภู่ไว้ในกวี ๕ คนนั้นด้วย" *

ข้อความดังกล่าวนั้น เป็นตอนหนึ่งในพระนิพนธ์สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ เรื่องประวัติสุนทรภู่ ซึ่งผู้เขียนได้เคยศึกษาในวิชา งานของสุนทรภู่ อันเป็นวิชาสำหรับนิสิตอักษรศาสตรชั้นปีที่ ๔ แผนกภาษาไทย หมวดวรรณคดี นอกจากพระนิพนธ์แล้ว ผู้เขียนได้พบข้อความหรือเรื่องราวที่กล่าวถึงสุนทรภู่ในทำนองนี้เสมอ จึงเกิดความสนใจใคร่ที่จะศึกษาคนควาให้ลึกซึ้งว่า เหตุใดงานของกวีเอกท่านนี้จึงได้เป็นที่นิยมยกย่องของผู้อ่านตลอดมาเป็นเวลากว่า ๑๐๐ ปีแล้ว ผู้เขียนได้อ่านงานของนักวรรณคดีหลายท่าน เกี่ยวกับงานของสุนทรภู่และตัวสุนทรภู่เอง และได้สังเกตเห็นว่า การศึกษาคนควาเหล่านั้นมุ่งไปในด้านประวัติวรรณคดีเป็นส่วนมาก เช่น ประวัติคำกลอนสุนทรภู่^๒ ของ พ. ณ ประมวญมารค ๑๐๐ ปีของสุนทรภู่^๓ ของฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ นอกจากนี้ก็เป็นการรวบรวมข้อมูลแนวใดแนวหนึ่งมาตรวจสอบกับข้อเท็จจริง เช่น ภูมิศาสตร์สุนทรภู่^๔ ของกาญจนาคพันธุ์ จินตนาการของสุนทรภู่^๕ ของเสงี่ยม คุณพาวาส เป็นต้น

* สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, "ประวัติสุนทรภู่" ชีวิตและงานของสุนทรภู่ (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๒๖.

^๒ พ. ณ ประมวญมารค, ประวัติคำกลอนสุนทรภู่ (พระนคร : แพร่พิทยา ๒๕๔๕).

^๓ ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์, ๑๐๐ ปีของสุนทรภู่ (พระนคร : รุ่งเรืองวิทย์ ๒๕๔๕).

^๔ กาญจนาคพันธุ์ [ชุนวิจิตรมาตรา] ภูมิศาสตร์สุนทรภู่ (พระนคร : รวมสาสน ๒๕๑๑).

^๕ เสงี่ยม คุณพาวาส, จินตนาการของสุนทรภู่ (พระนคร : รวมสาสน ๒๕๐๘).

ตำราเรียนวรรณคดีส่วนมากก็มุ่งที่ประวัติวรรณคดีและประวัติกวีมากกว่าที่จะมุ่งถึงเนื้อหาที่แท้จริงของวรรณคดีนั้น ๆ แม้ในหนังสือบางเล่มจะมีข้อความกล่าวถึงการศึกษาโครงเรื่องและตัวละครบ้าง เช่น ประวัติวรรณคดีสำหรับนักศึกษา ของ นายเปลื้อง ณ นคร แต่ก็ยังเป็นกล่าวเพียงย่อ ๆ เท่านั้น มิได้เป็นการศึกษาคนควาอย่างละเอียด

ผู้เขียนจึงเกิดความสนใจใคร่ที่จะนำทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์แบบใหม่ (The New Criticism) ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมแพร่หลายทางตะวันตก มาเป็นหลักในการศึกษาวรรณคดีไทยบ้าง เพราะผู้เขียนเห็นว่า ทฤษฎีเหล่านั้นมีแนวการวิจารณ์วรรณคดีที่ประกอบด้วยเหตุผลและอาศัยความรู้สาขาอื่น ๆ มาประกอบในการศึกษา อันทำให้สามารถวิจัยวรรณคดีได้กว้างขวาง ลึกซึ้ง และประเมินคุณค่าได้ถูกต้องยิ่งขึ้น แทนที่จะสนใจแต่ประวัติและแผนการประพันธ์ซึ่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการศึกษาในแนวที่แคบและบางครั้งก็ยึดความรู้สึกส่วนตัว เป็นเกณฑ์สำคัญ

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้เขียนจึงได้นำหลักวรรณคดีวิจารณ์แบบใหม่มาใช้ในการวิจัยงานของสุนทรภู่ โดยเลือกเรื่อง พระอภัยมณี มาศึกษาอย่างละเอียด การที่ผู้เขียนเจาะจงครั้งนี้ก็เพราะเห็นว่าวรรณคดีเรื่องนี้เป็นงานชิ้นเอกของสุนทรภู่ ซึ่งคนไทยส่วนมากรู้จักดี แม้นที่ไม่รู้อาสนะ สุนทรภู่ เป็นผู้แต่ง ก็อาจรู้จักตัวละครต่าง ๆ ดี สุภาพสกล คำคมต่าง ๆ ในเรื่อง ก็เป็นที่ที่ศิษย์ภาคคนไทยทั่วไป อาจกล่าวได้ว่า วรรณคดีเรื่องนี้เป็นที่รู้จักและนิยมของคนไทยทุกชั้นทุกสมัย จึงเหมาะที่จะนำมาศึกษาให้ละเอียดลึกซึ้ง เพื่อพิจารณาลักษณะเด่นที่ปรากฏอยู่ อันอาจจะเป็นแนวสำหรับศึกษาเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

อีกประการหนึ่ง เรื่องพระอภัยมณีนี้ ได้รับการยกย่องโดยทั่วไปว่า เป็นเรื่องที่สร้างขึ้นด้วยจินตนาการของสุนทรภู่อย่างแท้จริง แม้จะมีเค้าเงื่อนบางตอนที่แสดงว่า ผู้แต่งได้ความคิดมาจากวรรณคดีอื่น หรือจากตำนาน ชาดก ตลอดจนเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ความเด่นของเรื่องที่มีผู้อ่านศรัทธาก็อยู่ที่การผูกเรื่องราวต่าง ๆ เขาด้วยกัน อันเป็นสิ่งที่สุนทรภู่สามารถทำได้ยอดเยี่ยม แต่ไม่ปรากฏว่าใครมีผู้ไต่ถามการคนควาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของเรื่องอย่างแท้จริงเลย

ผู้เขียนจะศึกษาเรื่องพระอภัยมณี เฉพาะในหัวข้อต่อไปนี้ คือ

๑. แก่นเรื่อง
๒. ตัวละคร
๓. สัญลักษณ์และภาพพจน์

ในการอ้างอิงทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ใหม่แนวต่าง ๆ ผู้เขียนจะไม่นำทฤษฎีเหล่านั้น มาอธิบายโดยละเอียด นอกจากเท่าที่จำเป็น เพราะในการวิจัยผู้เขียนจะนำทฤษฎีต่าง ๆ มา ประเมินกันตามความเห็นที่เห็นว่าเหมาะสม ฉะนั้น จึงจะให้แค่เพียงแหล่งที่คนควาสำหรับผู้ที่สนใจจะศึกษาราย ละเอียดของทฤษฎีเหล่านี้ด้วยตนเองได้

อนึ่ง การศึกษาวิจัยนี้มีความเกี่ยวข้องไปถึงประเภทของวรรณคดีที่นำมาวิจัย ผู้เขียน จึงได้ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการกำหนดประเภทของวรรณคดีเรื่องนี้ ตามหลักวรรณคดีสากลด้วย เพราะเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย